

*Таволжанський О. В.,
доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ КІБЕРПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток і повсякденне застосування інформаційних технологій, перетворення інформації в найважливіший ресурс життєдіяльності обумовлює рух людства до інформаційного суспільства. Інформаційна революція привнесла в наше життя нові дієві можливості, відкрила небачені перспективи: спростила доступ до інформації, дала можливість обробляти великі масиви інформації. Відповідно потребують аналізу реформи сектору безпеки і оборони, новели доктрини кримінального законодавства, інституційні засади економічної безпеки, стратегії боротьби із тіньовою економікою і секторальною корупцією, кіберзлочинністю, «блокомірцевою злочинністю», транснаціональною організованою злочинністю, незаконною міграцією і торгівлею людьми, визначає необхідність окреслення особливостей забезпечення правопорядку і правосуддя в умовах світової пандемії «COVID-19».

Мережа Інтернет являє собою просторову структуру, яка включає ієрархію різних учасників: установ реєстрації доменних імен і безлічі посередників, розподілених асиметричним способом (операторів системи і інших). Всі вони забезпечують кінцевим користувачам можливість доступу до мережових протоколів і веб-серверів (Zagaris, 1993). Віртуальний простір став самостійним місцем існування людського інтелекту і, як будь-яка об'єктивна реальність, породив безліч проблем, в тому числі і правових [1, 1299].

З точки зору філософії, парні категорії «хаос» і «порядок» взаємопов'язані, співвідносяться як діалектичні протилежності, постійно переходять одна в іншу. Проте у впорядкованих явищ є причина, що їх породжує, визначає повторюваність, послідовність і прогнозованість розвитку. У кримінології причини хаосу, спонтанних вчинків, випадкових подій, збігу обставин ще й досі залишаються невстановленими. Хаотичні соціальні процеси, випадкові взаємодії людей, спонтанні рішення і вчинки майже неможливо спрогнозувати [2, 180].

Згідно ст. 31 Конституції України, кожному громадянину гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Останнім часом все частіше держава намагається врегулювати такий віртуальний простір. Так проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів Номер 4004 від 01.09.2020 містить ряд новел [3].

Як зазначено в проекті закону з метою боротьби з кіберзлочинністю автори пропонують вивести на новий рівень державно-приватне взаємодія правоохоронців і інтернет-провайдерів при проведенні оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та тимчасового доступу до інформації, речей і документів. Але така «взаємодія» світової практиці не нова – широко розповсюджена у країнах з порушеннями засад правових принципів, з низьким рівнем демократії, тощо (до прикладу: «Пакет Яровой» у РФ або закон про кібербезпеку, так звану «Багаторівневу схему

кібербезпеки» Китайської народної республіки (Cybersecurity Multi-Level Protection Scheme, MLPS 2.0) передбачають схожі норми контролю за активністю людини у кіберпросторі, аналіз і зберігання відповідної інформації).

Текст законопроекту №4004 містить вимогу, згідно з яким провайдери телекомунікацій зобов'язані за власний рахунок встановлювати в своїх мережах технічні засоби, необхідні для проведення негласних слідчих (розшукових) дій та доступу до інформації про зв'язок, абонента, отриманні та маршруті передачі інтернет-послуг, їх тривалості і змісті. Крім того, законопроект зобов'язує операторів сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів і забороняє їм розголошувати інформацію про проведення таких заходів.

Відповідно до визначення, даного у національному законодавстві України Інтернет – це «всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами» (стаття 1 Закону України «Про телекомунікації»). Законодавець не дарма у визначенні окреслює ознаку «загальнодоступності», оператор, провайдер телекомунікацій не впливає і не має права впливати на зміст та характер будь-яких даних, що передаються в його телекомунікаційних мережах, не аналізує та не зобов'язаний аналізувати зміст інформації, яка транспортується телекомунікаційними мережами, а, отже, не відповідає за зміст такої інформації та не може нести відповідальності, якщо така інформація транспортується з використанням його телекомунікаційних мереж. Оператор, провайдер телекомунікацій не зобов'язаний здійснювати а ні контроль, а ні моніторинг даних, які передаються телекомунікаційними мережами, з використанням яких надаються телекомунікаційні послуги і не може

обмежувати доступ абонентів до такої інформації на власний розсуд, тобто без рішення суду. Крім цього, оператор, провайдер телекомунікацій, навіть з технічної сторони, не може обмежити доступ до певної інформації чи вебсайту/ресурсу/сервісу. Зазначені обмеження, навіть за наявності технічної можливості, можливо виконати лише власником вебресурсу або реєстратором домену, за яким здійснюється доступ до вебсайту або постачальником послуг хостингу.

В мережі Інтернет користувачі можуть залишатися анонімними, здійснювати свою інформаційну діяльність з будь-якої точки (пункту) світу, надсилаючи та приймаючи будь-яку інформацію. Джерело походження повідомлення може бути прихованим або закодованим [4]. Споживач мережі може мати псевдонім або електронну ідентифікацію особистості, відмінну від його реальної ідентифікації.

Проводячи аналогію з репресивними санкціями які застосовує держава до винної у вчиненні злочину людини, в той же час держава бере на себе зобов'язання створення за допомогою засобів зовнішнього впливу необхідних умов для формування у такої людини основних компетенцій соціально адаптованої людини у сферах самостійної пізнавальної, цивільно-громадської, соціально-трудової, культурно-дозвільної діяльності та побутовій сфері. Для цього потрібно вирішити такі завдання: вивчити її потреби, визначити відсутні компетенції, обрати необхідні засоби зовнішнього впливу для створення умов їх набуття та зменшення негативних наслідків позбавлення волі [5, 139].

Подібні новації привертають увагу міжнародної спільноти. Пакети кібер-та антитерористичних законів формуються за відповідними рейтингами. Зокрема створено так званий «топ-10 найбільш строгих ініціатив держав щодо захисту і зберігання даних, що представляють загрозу подальшому

інноваційному розвитку. Про це йдеться в щорічній доповіді американського Фонду інформаційних технологій і інновацій (Information Technology & Innovation Foundation, ITIF).

Окремо необхідно звернути увагу щодо витрат на закупівлю обладнання для «стеження», то законопроект не передбачено можливість відповідного фінансування таких витрат з державних фондів, відповідно цей тягар опосередковано буде покладено на кінцевих споживачів цих послуг.

Рада ООН з прав людини прийняла у 2016 року резолюцію, в якій засуджує країни, що обмежують доступ в інтернет для своїх громадян. Резолюція спирається на попередню заяву ради про те, що "ті ж права, якими люди володіють в офлайн, повинні дотримуватися і в онлайн". Зокрема, це стосується свободи вираження думок і доступу до інформації. Більшість членів Ради проголосували за прийняття резолюції. Проти були представники "авторитарних режимів / a minority of authoritarian regimes / в тому числі Росії, Китаю і Саудівської Аравії, а також демократій, таких як Південна Африка та Індія". Ці країни закликали ООН виключити положенні резолюції про "беззастережне засудження заходів, навмисного обмеження доступу до поширення інформації в інтернеті".

Резолюція не має юридичної сили по відношенню до будь-яких держав, проте вона дозволить правозахисникам по всьому світу спиратися на це рішення в своїй діяльності.

Нехтування конфіденційністю та безпекою даних своїх громадян за для химерних цілей боротьби з кіберзлочинністю є просто формалізацією того, що вже давно стало нормою всередині деяких напівсвободних державних утворень. З аналогії у сфері захисту інтелектуальної власності статтею 248 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про Асоціацію), визначено, що держава не повинна покладати на інтернет-посередників ні загального зобов'язання здійснювати моніторинг інформації, яку вони передають або зберігають, ні загального зобов'язання активно шукати факти або обставини, які вказують на незаконну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Combating Illegal Drugs Trafficking Using the Internet by Means of the Profiling Method /MO Ovcharenko, OV TavoIzhanskyi, TM Radchenko... - Journal of Advanced Research in Law and Economics, 2020

2. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє кримінології // Проблеми законності. – 2020. – Вип. 149. – С. 168-184.

3. Robotization of manufacturing process: economic and social problems and legal ways of their solution / O. E. Kostyuchenko, T. V. Kolesnik, Z. V. Bilous, O. V. TavoIzhanskyi // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2019. – Vol. 3, is. 30. – P. 454–462.

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69771

5. Яковець І., Автухов К., Таволжанський О. Виправлення засуджених через застосування кримінальних покарань: реалії та перспективи. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія. Миколаїв: Гліон, 2016. С. 126–162.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

**Матеріали панельної дискусії
IV Харківського міжнародного юридичного форуму
м. Харків, 23–24 вересня 2020 року**

Харків
«Право»
2020

УДК 343.9.018:616-036.22

З-12

Редакційна колегія:

В. Я. Тацій – академік НАН і НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Ю. Г. Барабаш – член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Б. М. Головкін – член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи : матеріали панельної дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 23–24 верес. 2020 р. / редкол.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, Ю. Г. Барабаш, Б. М. Головкін. – Харків : Право, 2020. – 250 с.

ISBN 978-966-998-048-9

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2020

© Національна академія правових наук
України, 2020

ISBN 978-966-998-048-9

© Оформлення. Видавництво «Право», 2020

Наукове видання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

**Матеріали панельної дискусії
IV Харківського міжнародного юридичного форуму
м. Харків, 23–24 вересня 2020 року**

Відповідальний за випуск *Б. М. Головкін*

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 18.09.2020.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 10,49. Ум. друк. арк. 14,53. Вид. № 2581.
Тираж 60 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»
Тел. (057) 717-28-80